

Gyarmathy É. (2007) *A tehetség – Háttéré és gondozásának gyakorlata*. ELTE Kiadó, Budapest. című könyv részlete

A gazdagítás, dúsitás és szerepe

A 20. század elején Konfuciusz követője, Sun Yat-sen hangsúlyozta, hogy az igazi egyenlő ellátást az teszi lehetővé, ha a tehetségeseket is intelligenciájuknak megfelelően nevelik, vagyis több lehetőséget kapnak képességeik kibontakoztatásához. A sokféle lehetőség közül, amely a fenti elv megvalósítását célozza, a gazdagítás nyújtja a legtöbb szabadságot.

A gazdagítás fontos része a tanításnak, amely lehetőséget ad arra, hogy a mindenki számára kötelező tananyagon túl egyéni irányokban fejlődhessenek a tanulók. A gazdagítás azt a szabadságot nyújtja, hogy a tanulók saját érdeklődés szerint, az egyénileg preferált tanulási stílusban tanulhassanak. Ezt még sok tehetségeseknek szóló program se biztosítja, pedig a szabad választás megajánlása általánosan is emelhetné a tanulás színvonalát. Számos tehetséggondozó program elemzése során kiderült, hogy a szabadság a legnagyobb megelégedés forrása.

A gazdagítás, a tehetségeseknek megfelelő tanulni, illetve megtapasztalni valók biztosítása minden tekintetben sokféle. Lehet gazdagítást nyújtani egyéni, kiscsoportos, csoportos formában, osztályban és osztályon kívül, tanítási órán és azon kívül, tananyaghoz kapcsolódó vagy attól teljesen független területeken, a gazdagítás lehet egy-két perces és egy-két év hosszú is.

A lényege, hogy szabadságot biztosít a tehetséges gyermek számára a feladat kiválasztása, megoldása és prezentációja terén.

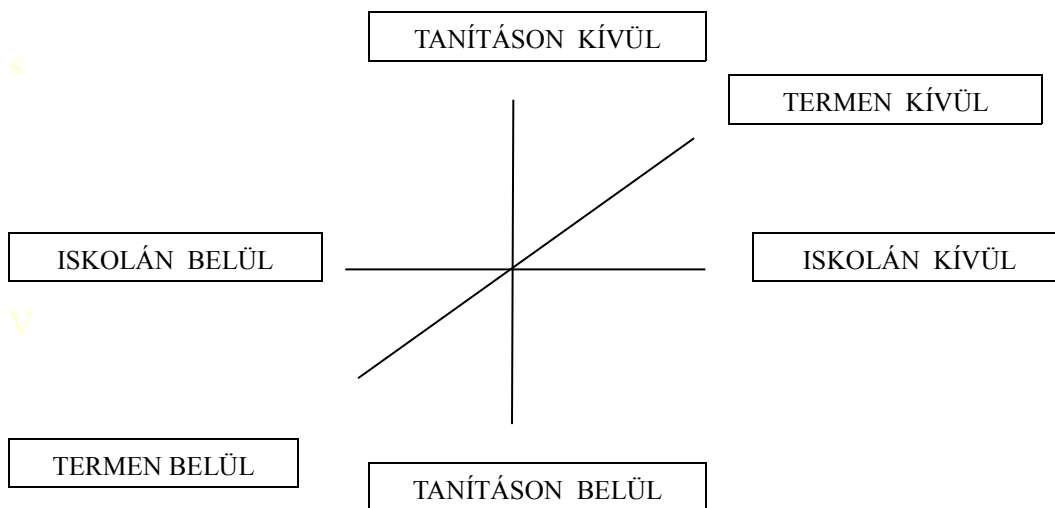
A gazdagítás jellemzői:

- Tananyaghoz kapcsolódhat, de lehetőleg azon túli;
- Komplex személyiség-, készség- és képességfejlesztés;
- Sokféle módszer ötvözete;
- Fő aspektusai: újdonság, nehézség, változatosság;
- Fő elemei: intellektuális kihívás, kreativitás és társas készség fejlesztése.

Bár a gazdagítás hagyományosan a tanításon és tananyagon kívüli tehetséggondozási megoldás, a tananyaghoz lazán kapcsolódhat, és a mindennapi tanításba is beépíthető.

A gazdagító anyag nagyon sokféle lehet. Elég egy-egy provokatív kérdés, vagy egy gondolat, ami továbbgondolkodásra sarkall. De lehet egészen összetett, bonyolult feladategyüttes, akár egy projekt. Lehet egy-két perces, de évekig tartó folyamat is.

Szervezését tekintve is sokféle a gazdagítás. Csak a pedagógus fantáziája szab határt.

2. ábra A gazdagítás helye

A gazdagító anyagok változatossága:

- Egyszerű, összetett;
- Rövid, időigényes;
- Egyéni, páros, kiscsoportos, csoportos;
- Versengő, együttműködő, de lehet egyszerre mindkettő vagy egyik sem;
- Eszközigényes, eszközök nélküli;
- Valódi cél, gyakorló cél.

A gazdagító anyag kiválasztása:

Adjon lehetőséget az eredetiség és a fantázia megnyilvánulására a probléma megoldásban, kreativitásban, az érzékenységen, logikán és érvelésen keresztül. Ha lehet, legyen az anyag nyitott végű.

Legyen eléggé homályos ahhoz, hogy érdeklődést keltsen, és eléggé érdekes ahhoz, hogy megszállottá tegyen.

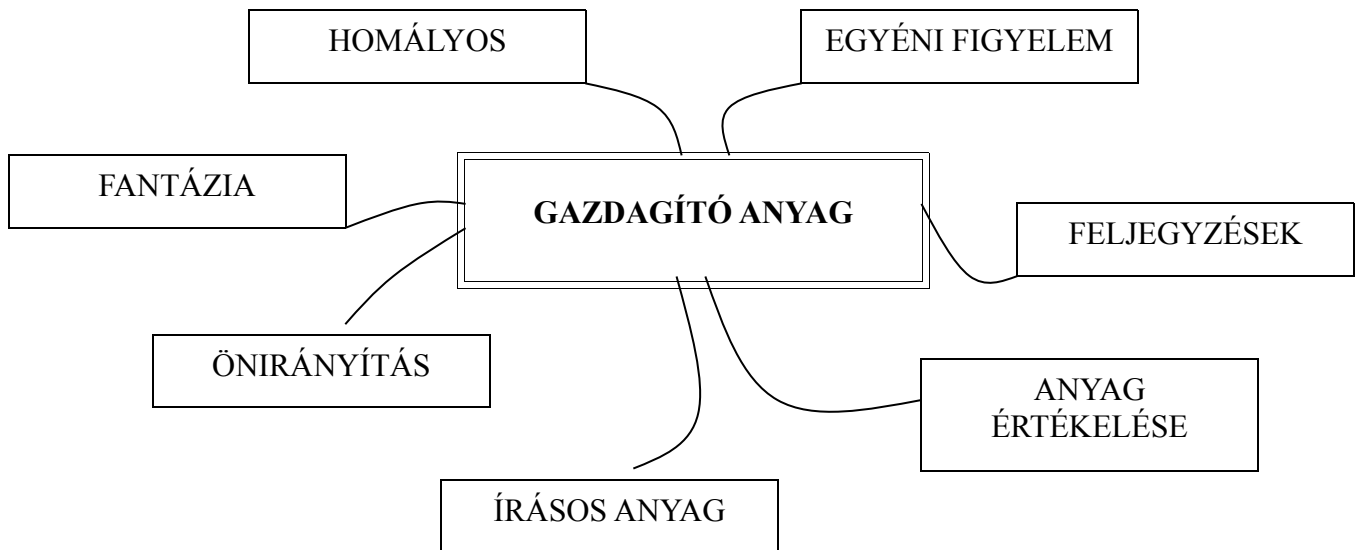
Adjon lehetőséget az önirányításra, a független gondolkozásra és cselekvésre és a vezetői valamint kommunikációs készségek fejlődésére

Adjon lehetőséget az egyénre szóló figyelemre, amelyet a diák választása szerint kaphat meg társaitól, a programot vezető tanártól vagy más felnőttektől.

Legyen kéznél alkalmas írásos anyag azzal kapcsolatban, amely iránt már "megfertőződtek" lelkesedéssel.

Minden anyagot a használata után értékelni és módosítani kell, majd újra kipróbálni, amíg kielégítővé nem válik.

Írásos feljegyzések segítik, hogy lássuk a célt elértük-e.

3. ábra A gazdagító anyagok kiválasztása

Renzulli gazdagító triád modellje

A gazdagító programok prototípusa, Renzulli gazdagító triádja, a gazdagítás három típusát kapcsolja egybe. Az első két típus, az általános explorációs tevékenység és a csoportos tréningek, minden tanuló számára hasznosak lehetnek, de különösen a kiemelkedő képességűek számára fejlesztő hatásúak. Ezek a tevékenységek tágítják ismeretkörüket, fejlesztik gondolkodási képességeiket, és lényegében megalapozzák a harmadik féle gazdagítást, amikor valódi feladat megoldása a cél.

A három típusba jutás és az átjárhatóság folyamatos. Renzulli szerint a gyerekeknek meg kell adni a lehetőséget, hogy az általuk választott témában az elsajátítás szintjének a korlátozása nélkül haladhassanak.

A gazdagítás három típusának bármelyike önmagában is kiváló tehetséggondozási módszer. A triádban egymásra épülve a három szinten az önálló alkotáshoz való utat járhatja végig a diák.

Általános feltáró tevékenység (I. típus)

Az I. típusú gazdagítás – nevezzük explorációs programnak – a tanulót a lehetséges érdeklődési körökkel hozza kapcsolatba. Célja, hogy a gyerekek sokféle területtel megismerkedjenek, hogy nagyobb eséllyel találjanak érdeklődésüknek irányt, erőfeszítéseiknek távlatot.

A jó explorációs program kevésbé szerkesztett, bár nagyon célirányos. A tehetséggondozó széles választékát nyújtja a különböző tudományoknak, művészeteknek, tevékenységi területeknek. Közben figyelni és segíti a gyermek érdeklődésének alakulását, és már tervezi, hogy majd a következő szakaszba kerülve, milyen fejlesztéseket tud ajánlani a gyermek irányt talált érdeklődéséhez.

Sok gyermek már egész kicsi korában tudja, mivel akar foglalkozni, de nem kevesen vannak azok is, akik sokirányú érdeklődéssel bírnak. Az elkötelezettek számára is fontos, hogy megismerkedjenek más területekkel is. Azoknak, akik még nem találták meg, mi az, ami igazán érdekes számukra, jó alkalom, hogy elmélyüléséhez terepet találjon. Vannak, akiknek ez a gazdagítási típus ahol megragadnak. Akik tovább akarnak lépni, azoknak mindenképpen választaniuk kell egy területet.

A gyakorlatban célszerű explorációs központot létrehozni. Egy ilyen központ lehet egyszerűen akár a könyvtárnak egy sarka, osztályterem, laboratóriumok. Ezeken a helyeken a tudományokkal foglalkozó irodalmat kell összegyűjteni. Nem a tudomány eredményeit ismertető könyveket, hanem magát a tudományt és a művelőit bemutató irodalomra van szükség.

A történelem, vagy inkább ebben az esetben történelemrajz központban a történész tapasztalatait, felfedezéseit, az új összefüggések megtalálását bemutató anyagokat adunk a gyerekeknek. Megismerkednek a történész munkájával, a múlt eseményeinek rekonstruálásában használt módszerekkel, eszközökkel. Fényképek, újságok, régi dokumentumok, térképek, amelyek a történész eszköztárához tartoznak, részei lehetnek a központnak.

Szakemberek meghívása, beszélgetés történészekkel, személyes élményt jelent. A gyerekek kérdezhetik a történezt munkájáról, hogyan lett történész, miért választotta ezt a területet stb. Múzeumok és egyetemek munkatársai segíthetnek ebben. Akár elmennek a gyermekek ezekre a helyekre, levéltárakba, ásatásokra, ahol történészekkel találkozhatnak, akár meghívunk a témával foglalkozó szakembereket, a gyermekeknek személyes élményt nyújtunk. Ez nagyon inspirálóan hat.

További információt jelenthet egy „Érdeklődés kérdőív” kitöltése. Ezen a kérdőíven keresztül a gyermeknek különböző tevékenységek iránti affinitásáról kaphatunk képet.

Csoportos gyakorlatok (II. típus)

A csoportos gyakorlatok során az alkotó munkához szükséges gondolkodási és érzelmi felkészítés történik. A tartalom irányultságú tanulástól eltérően itt nem valamilyen információ megszerzése a cél, hanem az információk felhasználásához szükséges képességek és készségek fejlesztése történik.

A fejlesztés irányulhat általános mentális készségekre, a gondolkodás, a kreativitás és a társas készségek hatékonyabbá tételére.

A gondolkodásfejlesztés területei lehetnek a megfigyelés, kategorizáció, elemzés és értékelés. A gyakorlatokat lehet sakktábla figurák vagy tangram darabkák segítségével végezni, de lehet valamely tudományhoz, művészethez kapcsolódóan is megtervezni. Így lehet az ásványok osztályozása, aktuális politikai események megbeszélése vagy szonettek, de akár reklámszövegek, szlogenek írása, elemzése, átírása a foglalkozások tartalma. (Lásd még a 4. fejezetet a problémamegoldó gondolkodásról!)

A kreativitás fejlesztése a kreatív működés főbb elemeire irányulhat, a folyékony, rugalmasság és eredetiség megélése lehet a tartalma. A gyerekek gyakorolhatják, hogy minél több megoldást találjanak, olyan feladatokat kaphatnak, amelyek új nézőpont felvételét kívánják, vagy a soha nem voltat használják. (Lásd még a 3. fejezetet a kreativitás fejlesztéséről!)

A társas készségek fejlesztése magába foglalhatja a tájékozódás, a vezetés, a versengés és együttműködés témaköreit. Olyan tréningeken vehetnek részt a gyerekek, amelyek a saját és mások, valamint a kapcsolatok sokféleségének megismerését nyújtják. A mindennapi érintkezésekben fontos olyan apróságok, mint kézfogás, köszönés, bemutatkozás hatása, a kommunikáció, a vita, a megegyezés szabályai stb. lehet a fejlesztés tartalma. (Lásd még Montágh Imre *Útravaló* című tévésorozata, Bagdy-Telkes: *Személyiségfejlesztő módszerek* és egyéb csoportos személyiségfejlesztő kiadványok.)

Túl az előbbieken felvázolt általános fejlesztésen a II. típusú gazdagítás célozhatja konkrét, valamely tudományban vagy művészeti ágban lényeges technikák elsajátítását. Így lehet a statisztikai módszerekkel ismerkedni, vagy a művészi hatásokat elemezni. Nem szerencsés a tehetséges gyermeket elárasztani a különféle programokkal. Átgondolva a gyermek igényeit, és őt magát is bevonva a döntésbe, kell meghatározni, melyek azok a készségek, amelyekre akkor éppen szüksége van, hogy a következő szinten eredményes lehessen.

A csoportos gyakorlatokban, a főleg feltételes módban történt leírás arra utal, hogy

nagy szabadsága van a tehetségeseknek és a tehetséggondozóknak abban, hogy a fejlesztésbe milyen területeket és hogyan vonnak be. A foglalkozások kialakítása az igények és lehetőségek figyelembevételével történik. A cél, hogy a gyermekek az alkotó munkára felkészülhessenek. Ez a felkészülés itt némileg már célzott. A gazdagítás III. típusa, a valódi feladat az, amely elsősorban irányt és tartalmat ad a II. típusú gazdagításnak.

Valódi feladatok egyéni és csoportos megoldása (III. típus)

Erre a szintre már csak azok a gyerekek jutnak el, akik képesek alkotó tevékenységre. A korábbi szakaszok során ki kellett alakuljon olyan érdeklődés, téma, amelyen elindulva igazi problémákat old meg a tanuló.

Ez a legkevésbé ismert és használt tehetséggondozó eljárás. A II. típusú gazdagítás során a diákok valódi problémák megoldásába kezdenek. Az ilyen jellegű tevékenység három tényezője:

1. rendezetlen információk, nyersanyagok
2. már szakemberek által elért eredmények
3. megfelelő eljárások

Ezekkel a tényezőkkel való megismerkedés és bánásmód elsajátítása a gyakorlatban történik. Az alapvető készségeket egy II. típusú gazdagítás során sajátíthatja el a tanuló, de az igazi munkához szükséges viselkedések a munka során alakulnak ki.

A III. típusú fejlesztés több szempontból lényegesen különbözik bármely más fejlesztéstől:

- a. A tanulók saját érdeklődésből, aktívan, szabadon tevékenykednek a probléma megtalálása és megoldása egész folyamatában.
- b. Nincs rutin módszer, nincs biztonságos út. Még az is lehet, hogy a probléma nem megoldható. A siker nincs borítékolva.
- c. Az ilyen jellegű munka inkább „producer” mint „consumer” attitűdöt kíván. Nem mások által kidolgozott tudást dolgoznak fel, hanem alkotóan a mások által kidolgozott tudást is felhasználva, új tudást hoznak létre.

A valódi problémákkal való szembesülés a tehetségek azonosításának legmegbízhatóbb módja. Ez az a helyzet, amikor a tanuló megfigyelésével biztosan megállapítható a tudás, az alkotó gondolkodás, a belső hajtóerő megléte.

- (1) A III. típusú gazdagítás során a gyermek érdeklődésének megfelelő területen tevékenykedik, tehát nem fogja vissza teljesítményét a terület érdektelensége.
- (2) Számptalan akadállyal kell megküzdenie, és csak belső ereje segítheti túl azon a bizonytalanságon, hogy talán nem is jó úton jár, talán nincs is megoldás a kérdésre.
- (3) A megküzdéshez az énerőn túl kiemelkedő képességekre és kreativitásra is szükség van.

Éppen azok a jellemzők figyelhetők meg a gyakorlatban, amelyek kevésbé megbízható módszerekkel, a tehetségazonosítás során is vizsgálatra kerülnek (Renzulli, 1977; Gyarmathy, 1994).

A tehetséggondozó szerepe a gazdagítás során

A tehetséggondozó szakember feladata összetett és némileg változó a gazdagítás eme három típusában, de mindig célra orientált, odafigyelő és megfigyelő. Ez azt jelenti, hogy pontosan tisztában van a gazdagítás céljaival és a tanuló igényeivel, inkább passzívan, mint aktívan gondoskodó, és folyamatosan információt gyűjt a tanulóról és annak tevékenységéről.

Az explorációs szakaszban a lehetőségeket biztosítja a diákoknak, és enyhe nyomást gyakorol az elköteleződés felé. Már ekkor elkezd a készségfejlesztés és a valódi feladat fázisának előkészítését.

Szervezi a csoportos fejlesztő foglalkozásokat, irányítja a tanulók érdeklődésének és fejlődésének megfelelő programokba jutását.

A valódi feladat megtalálása igen nagy kihívás. A tehetséggondozó segíti a gyermeket az általános problémától eljutni a konkrét feladathoz. Ellátja a szükséges eszközökkel, és információ forrásokat mutat. Végül a legfontosabb, hogy a tanuló munkájának bemutatását előkészíti. Fórumokat, megmutatkozási lehetőségeket keres. A program végén segíti a gyermeket alkotásának bemutatásában. A folyamat kimenetének biztosítása rendkívül fontos. A siker az eredményesség érzésével tölti el a fiatal, megerősítést ad, amivel óriási energiát szerez a további tevékenységhez.

A tehetséggondozó szerep a legmarkánsabban a gazdagításban jelenik meg. A 7. fejezetben kerül bemutatásra a tehetséges egyént körülvevő személyek hatása, és ennek során külön a tehetséggondozó szerepe.

Renzulli gazdagító triád modellje (összefoglalás)

Renzulli modellje a tanulók érdeklődésének, irányának és mélységének megfelelő foglalkoztatását teszi lehetővé.

A tanár feladata segíteni a diákokat a feladat megtalálásában, az ehhez szükséges eszközök, készségek elsajátításában, és feladatuk a kimenet biztosítása.

Renzulli triád modellje - háromféle fejlesztési irányt egyesít. A háromféle program külön-külön is igen hasznos segítséget nyújt a tehetségeseknek, de a három ötvözete teljessé teszi a fejlesztés folyamatát.

- I. típus - A tehetségeseknek az érdeklődési körét igyekszik feltárni, illetve szélesíteni. Célja, hogy a kiemelkedő képességű gyerekek megtalálják azt vagy azokat a területeket, amelyek igazán érdeklik őket. Ezzel belső hajtó erejüknek konstruktív irányt adunk.

II. típus - Olyan tréningeket, foglalkozásokat sorol ide, amelyek elősegítik a képességek kibontakoztatását azáltal, hogy problémamegoldó képességüket fejlesztik. Ezen belül gondolkodási képességet, kreativitást és társas készséget fejlesztenek. Idetartozik mindenféle egyéb a magasabb szintű alkotómunkához szükséges készség elsajátítása.

III. típus - Valódi alkotó munkát ad a fiatal tehetségnek. Igazi problémák megoldásával nemcsak a tudományos vagy művészeti tevékenység gyakorlati fogásaival ismerkedik meg, hanem az eredmény, a produktum erőt ad a további munkához, önfejlesztéshez és alkotáshoz. Ebben már csak a kiválasztott tanulók vesznek részt

Tehát három, a kiemelkedő teljesítményhez vezető terület - az irány, az eszközök és a produktum - feltárása a fejlesztés célja.

Renzulli-féle gazdagító program tervezése és kivitelezése:

- Témák meghatározása.
- Lista a helyi lehetőségekről (szakemberek, eszközök, társaságok stb.).
- Témák kidolgozása, az I. típusú tevékenység megkezdése.
- A különösen érdeklődő gyerekek számára a III. típusú tevékenység tervezése, a hozzá szükséges felkészítő foglalkozások, a II. típusú tevékenységek meghatározása.
- Az II. típusú tevékenységek megkezdése.
- Az érdekelt diákokkal és segítő szakemberekkel együtt a III. típusú tevékenység tervezése.
- A diákok munkájának támogatása, megfelelő kimenet biztosítása.